

İran Meclis Kütüphanesi Nüshası Türkçe El Yazma Kahramân-Nâme'nin Tanıtımı

Presentation of the Turkish Manuscript Copy of Kahramân-nâme in the Library of the Iranian Parliament

Roghaiyeh AZİZPOUR* - Faruk ÇOLAK**

*Dr.

Orcid Id: 0000-0003-4640-8186

** Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi / Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü/ Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı.

Orcid Id: 0000-0001-5438-8432

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Roghaiyeh AZİZPOUR, Bağımsız Araştırmacı

E-posta / E-mail:
azizpourroghaiyeh@gmail.com
fcolak@ohu.edu.tr

Geliş Tarihi / Recived Date:
2 Ağustos 2024

Kabul Tarihi / Accepted Date:
4 Şubat 2026

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Citation:
Roghaiyeh Azizpour, Faruk Çolak, "İran Meclis Kütüphanesi Nüshası Türkçe El Yazma Kahramân-Nâme'nin Tanıtımı" *Türk Dünyası Araştırmaları* 138, Sayı 275 (2026): 233-254.

doi: 10.55773/tda.1515012

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

İran Türkleri gerek halk edebiyatı ürünleri gerekse inanç sistemleri bakımından Anadolu kültürünün şekillenmesine ve zenginleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Horasan Erenleri, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde belirleyici bir rol üstlenmişlerdir. Kahramân-nâme ve Erselan-nâme gibi eserler, İran ile Anadolu'nun ortak kültürel mirasını yansıtan ve Türk-İslam edebiyatının gelişiminde önemli bir yere sahip olan edebi ürünlerdir. Türk ve Fars edebiyatında kahramanlık maceralarını olağanüstü motiflerle işleyen Kahramân-nâme'nin dünya kütüphanelerinde çok sayıda Farsça ve Türkçe el yazma nüshası bulunmaktadır. Bu çalışma, İran Meclis Kütüphanesi'nde 8019 numaralı kayıtlı yer alan ve 18. yüzyılda Azerbaycan Türkçesiyle kaleme alınmış Kahramân-nâme adlı Türkçe el yazma nüshayı tanıtmayı amaçlamaktadır. Eserin mevcut nüshaları, fiziki özellikleri, dil yapısı ve edebi değeri ayrıntılı biçimde incelenmiş; bu inceleme sonucunda söz konusu metnin İran Türk edebiyatındaki konumu ve işlevi ortaya konmuştur. Çalışmanın temel amacı, İran sahası Türkoloji araştırmalarında önemli bir yere sahip olan bu eseri bilim dünyasına kazandırmak, akademik çevrelere tanıtmak ve araştırmacıların kullanımına sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kahramân-nâme, İran Türk edebiyatı, Azerbaycan Türkçesi, Türkçe el yazma eserler.

Abstract

Iranian Turks have made significant contributions to the shaping and enrichment of Anatolian culture, both in terms of their folk literature and belief systems. The Khorasan Saints played a decisive role in the Turkification and Islamization of Anatolia. Works such as Kahramân-nâme and Erselan-nâme are literary works that reflect the shared cultural heritage of Iran and Anatolia and hold an important place in the development of Turkish-Islamic literature. Kahramân-nâme, which deals with heroic adventures with extraordinary motifs in Turkish and Persian literature, has numerous Persian and Turkish manuscript copies in libraries around the

world. This study aims to introduce the Turkish manuscript of Kahramân-nâme, registered under number 8019 in the Iranian Parliament Library and written in Azerbaijani Turkish in the 18th century. The existing copies of the work, their physical characteristics, linguistic structure, and literary value have been examined in detail; as a result of this examination, the position and function of this text in Iranian Turkish literature have been revealed. The main objective of this study is to introduce this work, which holds an important place in Turkology research in the Iranian field, to the academic world, to present it to academic circles, and to make it available to researchers.

Key words: Kahramân-nâme, Iranian Turkic literature, Azerbaijani Turkish, Turkish manuscripts.

Giriş

İran coğrafyası, Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan tarihsel bir geçiş yolu olarak, iki bölge arasında zengin bir kültürel etkileşime zemin hazırlamıştır. Bu etkileşim, özellikle edebiyat alanında kendini göstermektedir. Danişment-nâme, Battal-nâme ve Şikârî Destanı¹ gibi eserler, Türklerin İslamiyet'i kabul sürecini ve bu süreçteki kültürel dönüşümü yansıtırken, Kahramân-nâme ve Erselan-nâme² gibi eserler İran ve Anadolu'nun ortak kültürel değerlerini temsil etmektedir.

Türk ve Fars edebiyatında birçok nüshası bulunan Kahramân-nâme, destansı özellikleriyle epik geleneğin önemli bir parçasıdır. İslamiyet kabulü sonrası Türk edebiyatında eski destan geleneği ile İslamî unsurların birleştiği bu eser birçok yönüyle araştırmaya muhtaç eserlerdir.

Yazılı edebiyatta önemli bir yere sahip olan Kahramân-nâmeler, dünya kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan ve farklı coğrafyalarda yer alan metinlerdir. Bu eser, sadece Türk ve Fars edebiyatının değil, aynı zamanda İslam coğrafyasının ortak kültürel mirasının da bir parçasıdır. Kahramân-nâmeler, kahramanlık temalarının yanı sıra dinî ve ahlaki öğretileri de içermesiyle hem tarihsel hem de edebî açıdan büyük bir değer taşımaktadır. İran ve Anadolu coğrafyalarının kesişim noktasında ortaya çıkan bu edebî eserler, iki kültürün birbirini nasıl etkilediğini ve zenginleştirdiğini göstermektedir.

Kahramân-nâme'nin Türk Edebiyatında Önemi

Kahramân-nâme, Türk edebiyatında destan geleneğinin önemli bir temsilcisidir. Eser, hem sözlü hem de yazılı kültürün izlerini taşımaktadır. Bu eser İslamiyet öncesi Türk destan geleneğiyle İslamî unsurları harmanlayan bir yapı sergilemektedir. Türk edebiyatında özellikle İslamiyet sonrası dönemde görülen bu sentez, destanların yalnızca kahramanlık anlatıları olmaktan çıkıp dinî ve ahlaki unsurlarla iç içe geçmesine yol açmıştır. Kahramân-nâme de bu eğilimin tipik bir örneğidir. Eserin önemi birkaç boyutta kendini göstermektedir. Dil, edebiyat ve üslup, kültürel ve toplumsal yönleri araştırmaya açık konulardır.

¹ Nabi Azeroğlu, *İran Azerbaycanı Âşık Destanları I: Şikârî Destanı* (Ankara: TDK Yayınları, 2013), s. 45.

² Nabi Azeroğlu, "İran ve Anadolu Sahasında Erselan-nâmeler," *Türkiyat Mecmuası* 31, no. 1 (2021): 87-121.

Kahramân-nâme, Türk, Fars ve Özbek edebiyatlarında çeşitli isimler ve varyantlarla anlatılmış; her kültürde farklı motiflerle yeniden şekillenmiştir. Eser; “Kıssa-e Kahramân-ı Kâtil”, “Kıssa-e Kahramân”, “Kıssa-e Kahramân-ı Kâtil ve Pehlevân-ı ‘Adil” ve “Kahramân-nâme” gibi başlıklarla kaydedilmiştir.³ İsimlendirmedeki bu çeşitlilik, eserin İran’dan Anadolu’ya ve Türkistan coğrafyasına kadar uzanan geniş bir kültür havzasında benimsendiğini ve her toplumun esere kendi dil, üslup ve kültür birikimiyle yeni şekiller kazandığını göstermektedir.

Kahramân-nâme, Türk ve Fars edebiyatında destansı anlatılarıyla öne çıkan, 15.-18. yüzyıllar arasında farklı coğrafyalarda yazılmış çok sayıda nüshaya sahip bir eserdir. Türkiye, İran, Azerbaycan, Fransa, Almanya, Belçika, Bosna-Hersek, Özbekistan, Ermenistan ve Tacikistan gibi ülkelerde bulunan nüshalar, eserin geniş bir coğrafyada yayıldığını göstermektedir. En eski Türkçe nüshası, Hicrî 905 (1499) tarihli “Kitâbu Kıssa-i Kahramân-i Kâtil” adıyla Bibliothèque Nationale de France’ta (A.F. 344) kayıtlıdır⁴. Eser, kahramanlık temalarının yanı sıra dinî ve ahlaki öğretileriyle, Türk-İran edebiyatının ortak kültürel mirasını yansıtmaktadır.⁵

Kahramân-nâme’de Olay Örgüsü

Kahramân-nâme, Tağmurad’ın oğlu Kahramân’ın destansı maceralarını konu etmiştir. Üç yaşında devler tarafından Kaf Dağı’na kaçırılan Kahramân, 16 yaşında kimliğini öğrendikten sonra Huşeng Şâh’ın ordusuna katılmaktadır. Hint Padişahı’na karşı savaşlarda “Sahipkırân” unvanını alarak olağanüstü varlıklarla mücadele etmektedir. Eser, Huşeng Şâh’ın tahttan feragat etmesiyle Kahramân’ın “Yedi İklim Padişahı” olmasıyla sona ermektedir. Türk-İran destan geleneğinin izlerini taşıyan metin, mitolojik unsurlarla (Kaf Dağı, devler, periler) zenginleşmektedir.

Eserin bazı nüshalarında (Huşeng-nâme), Kahramân’ın tahta geçtikten sonraki dönemiyle ilgili bölümler bulunmaktadır. Bu kısımlarda, devlerle kurulan ittifaklar, perilerle insanlar arasında barış anlatılmaktadır.

Türkçe İran Meclis nüshası, dört bölümden oluşan hacimli bir eser olup diğer nüshalara göre daha kapsamlı bir anlatıma sahiptir. Buna karşın eserin diğer nüshalar genellikle tek bölümlerden oluşmaktadır.

Türkçe Kahramân-nâme’nin Yapısal ve Edebî Özellikleri

İran Meclis Kütüphanesi koleksiyonunda 8019 numarayla kayıtlı Kahramân-nâme nüshası, 174 yaprak (348 sayfa) içeren hacimli bir musavver metindir. Eser, 11 renkli minyatürle zenginleştirilmiş olup, görsel unsurlar metnin edebî değerine estetik bir boyut kazandırmaktadır. Nüshada minyatürlerin bulunduğu yapraklar 64a, 101b-106a, 139b ve 140a olarak kayde-

³ Edgard Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs, Bibliothèque Nationale* (Paris: Bibliothèque Nationale, 1932), 135; Hikmet Günbattı, “Kahramân-nâme’nin Paris Nüshası” (Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 1998), 18; Aybeniz Rahimova, *Qəhrəmannamə* (Bakü: Elm ve Tehsil, 2022), 9.

⁴ Hasan Kavruk, *Şeyhülislam Yahya Divanı* (Ankara: MEB Yayınları, 2001), s. 28.

⁵ Günbattı, “Kahramân-nâme’nin Paris Nüshası”, 18.

dilmiştir. Nüshada bulunan minyatürlerin kenarlarında, sahnelerin içeriğini tanımlayan kısa açıklamalar mevcuttur. Bu açıklamalar, görsel unsurların metinle ilişkisini güçlendiren ve okuyucuya yön veren bir işlev üstlenmektedir. Bununla birlikte, 64a, 104b ve 105a yapraklarında yer alan minyatürler kurşun kalem taslakları şeklinde bırakılmış, boyama işlemi uygulanmamıştır. Bu durum, nüshanın görsel bütünlüğü açısından dikkat çekici bir özellik olarak değerlendirilebilir. Nüshanın başlangıç yaprakları eksik olmakla birlikte, 171b yaprağında eserin adı açıkça Kahramân-nâme şeklinde zikredilmiştir. Bu kayıt, eserin kimliğini ve adlandırmasını teyit eden önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Eserin 102a sayfasındaki çizim: Aggal Cadı yedi başlı ejderhaya binerek Huşeng Şah'ı dara çekilmesini emreder.

Kahramân-nâme, anlatı yapısı bakımından Binbir Gece Masalları'nı çağrıştıran iç içe geçmiş destanlardan oluşmakta; bu özellik, eserin epik anlatı geleneği ile masalsı kurgu arasında özgün bir bağ kurduğunu göstermektedir. Eserin ana eksenini Kahramân'ın maceraları oluşturmakla birlikte, bu çerçeve içerisine farklı anlatılar eklenmiş; böylece metin, iç içe geçmiş anlatılarla zenginleştirilmiştir.

Eser, (210 x 320 mm) ebadında,⁶ mavimsi aharsız (parlatılmamış) kâğıda yazılmıştır. İncelenen nüshada her sayfa düzenli olarak 21 satırdan oluşmaktadır. Bununla birlikte, 152b-158a yaprakları arasında satır sayısının 22'ye yükseldiği görülmekte; bu durum, nüshanın yazım tekniği ve istinsah sürecine dair dikkat çekici bir farklılık olarak değerlendirilebilir. İncelenen nüshada, özellikle 'a' yapraklarında rikâbe⁷ uygulamasının yer aldığı görülmektedir. Bu durum, eserin istinsah tekniği ve yazım düzeni açısından dikkate değer bir özellik olarak değerlendirilebilir. Nüshada metnin ana gövdesi siyah mürekkeple kaleme alınmış; buna karşılık başlıklar, beyitler ve bölüm ayrımları kırmızı şangeri⁸ mürekkep ile işlenerek görsel bir ayırım oluşturulmuştur. Bu uygulama, eserin yazım tekniği ve estetik düzeni açısından dikkat çekici bir özellik olarak değerlendirilebilir.

Kırmızı mürekkeple yazılmış Farsça başlık:
Residen-i Kahramân Katil be nezdîk-i Kale-yî Mudavver

Kahramân-nâmelerin Köken Tartışması

Kahramân-nâme'nin kökeni, edebiyat tarihçileri arasında süregelen bir tartışma konusudur. Araştırmacılar eserin menşei hakkında üç ana görüş ortaya koymuşlardır: Hint, Fars ve Türk kökenli olduğu yönündeki yaklaşımlar. Bu görüşler, eserin farklı nüshalarında gözlemlenen dilsel özellikler, kültürel unsurlar ve tarihsel bağlamlar üzerinden temellendirilmektedir.

Kahramân-nâme'nin Hint Kökenli Olduğunu Savunanlar

Fransız oryantalist Edgard Blochet,⁹ Kahramân-nâme'nin menşei Hint coğrafyasıyla ilişkilendirmiş ve eserin kökenini bu kültürel çevreye dayandırmıştır. Bu yaklaşım, eserin farklı dil ve kültürlerdeki varyantlarını açıklamaya yönelik önemli bir görüş olarak değerlendirilmektedir. Blochet'e göre eser; Hindistan kökenli olup Enuşîrvân'ın¹⁰ isteği üzere Büzürg-mihr¹¹ tarafından (531-579) Pehlevî diline çevrilmiş,¹² daha sonra Ebu Tâhir-i Târsusi

⁶ Abbâs Pârsâ Taleb, *Kahramân-Nâme (Dastan-i Kahramân-i Kâtîl)* (İsfahan: Neşr-i Hamuş, 2019), s. 81.

⁷ Üzengi/ Rikabe: "Eskiden el yazma kitaplarında sayfa numaralarından söz edilmediği için, yazarlar sayfanın ilk kelime veya kelimelerini önceki sayfanın altına veya önceki sayfanın kelimelerini sayfanın altında yazarlardı.

⁸ Kırmızı renkte olan ve boyamada kullanılan kurşun oksit. (Muhammed Muin, *Ferheng-i Fârsî Muin*, cilt 2 (Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr, 1971), s. 959.)

⁹ Edgard Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs, Bibliothèque Nationale* (Paris: Bibliothèque Nationale, 1932), s. 135-138.

¹⁰ Nüşîrevân, klâsik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında daha çok "Nüşîrevân-ı Âdil" şeklinde geçmektedir. Nasihat ve ahlak kitapları ile bazı hikâye ve mesnevîlerde Nüşîrevân adalet timsali bir kahraman olarak öne çıkmış, diğer manzum türlerde de yine aynı yönüyle çeşitli teşbih, mecaz ve mazmunlara konu edilmiştir. Nurettin Albayrak, "Enuşîrvan (Edebiyat)," *TDV İslâm Ansiklopedisi* 11 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), s. 45-47.

¹¹ Büzürmehr (Büzürg-Mihr); Nuşîrevân-ı Adil'in meşhur veziridir.

¹² Sarayındaki doktor ve filozofları koruyan Enuşîrvân ilmi kitapları Yunanca ve Süryânîce'den Pehlevîce'ye tercüme ettirdi. Bkz. Ahmed Tefazzûlî, "Enuşîrvân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/enusirvan#1> (19.07.2023).

tarafından Farsça'ya aktarılmıştır.¹³ Bu görüş, eserin mitolojik unsurlarının Hint destanlarındaki benzer motiflerle örtüştüğüne dayanmaktadır. Hint epik geleneğinde Mahabharata ve Ramayana gibi eserlerde görülen olağanüstü kahramanlıklar ve fantastik unsurlar, Kahramân-nâme'deki anlatılarla paralellik göstermektedir. Ancak Blochet, eserin Türk ve Fars edebiyatındaki özgün gelişimini ve bu motiflerin Türk mitolojisinde bulunmasını yeterince açıklamamaktadır.

Ömer Zülfe, söz konusu eserin Farsçadan Türkçe 'ye ilk çevrileriyle ilgili aynı kanaatte olduğunu belirterek, eserin Osmanlı Türkçesi çevirisinin Mehmet Emin Yümnî tarafından yapıldığını ve eserin *Terceme-i Kahramân-i Kâtil* adıyla 29 Şevval 1285 (12 Şubat 1869) tarihinde tercüme edildiğini belirtmektedir.¹⁴

Kahramân-nâme'nin Fars Kökenli Olduğunu Savunanlar

Kahramân-nâme'nin Farsça nüshası üzerinde çalışan İranlı araştırmacı ve yazar Abbâs Pârsâ Taleb, Blochet'in Hint kökeni tezini reddederek Kahramân-nâme'nin Fars menşeli olduğunu savunmaktadır. Ona göre, eser Fars edebiyatının destansı geleneğinden doğmuş ve daha sonra Türkçeye çevrilmiştir.¹⁵ Fars edebiyatında destansı hikâyeler Firdevsî'nin Şehnâme'si ile başlamaktadır. Ancak bu geleneğin Fars kültürüne ait olduğu kesinleştirilmemiştir. Kahramân-nâme'deki kahramanlık temaları, mitolojik unsurlar Şehnâme'deki Rüstem gibi kahramanların maceralarıyla benzerliği bu düşüncenin temelindedir. Ancak bu görüş, eserin Türkçe nüshalarının Farsça nüshalardan daha eski tarihlere (15. yüzyıl) dayanması gerçeğiyle çelişmektedir. Eğer eser Farsça kökenli olsaydı, bu nüshaların daha erken dönemde ortaya çıkması gerekmekeydi.

Kahramân-nâme'nin Türk Kökenli Olduğunu Savunanlar

Azerbaycanlı araştırmacılar Şamil Cemşidov, Aybeniz Rehimova ve Nabi Azeroğlu, Kahramân-nâme'nin kaynağının Türk sözlü geleneği ve Azerbaycan sözlü edebiyatına dayandığını savunmuşlardır. Aybeniz Rehimova, Azerbaycan'da bulunan B-1506 numaralı Kahramân-nâme çalışmasının girişinde Şamil Cemşidov'dan naklen bu eserin kaynağının *Azerbaycan halk edebiyatına dayandığını* belirtmektedir.¹⁶ Nabi Azeroğlu bu görüşü desteklemekte ve eserin Şikârî ile Erselân-nâme¹⁷ örneklerinde olduğu gibi Türk sözlü geleneğinden yazılı edebiyata aktarıldığını savunmaktadır.¹⁸

Kahramân-nâme'de yer alan aparmak, suvaşmak, çulgalaşmak, çığırmak, tərpnmək, tərpk gibi arkaik Türkçe kelimeler, günümüzde Güney Azerbay-

¹³ Parsa Taleb, *Kahramân-Nâme*, s. 30.

¹⁴ Ömer Zülfe, "Osmanlı Şiirinde Tığ-i Gamgām Tabiri," *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2, no. 1 (2015): 2.

¹⁵ Parsa Taleb, *Kahramân-nâme*, s.30.

¹⁶ Rehimova, *Qəhrəmannamə*, s. 13.

¹⁷ Azeroğlu, "İran ve Anadolu Sahasında Erselan-nâmeler," 87-121.

¹⁸ Azeroğlu, *İran Azerbaycanı Aşık Destanları I: Şikârî Destanı*, s. 45.

can Türkçesinde kullanılmaya devam etmektedir. Bu dilsel unsurlar, hem Azerbaycan Türkçesi hem de Eski Anadolu Türkçesi'nde karşılıkları bulunan sözcükler olarak, eserin Türk sözlü geleneğinden yazılı edebiyata aktarılmış olduğuna dair güçlü bir kanıt teşkil etmektedir.

Türkçe Kahramân-nâme nüshaların en eskisi Hicrî 905 (1499) tarihli olup Fransa'da Bibliothèque Nationale (A.F. 344) numarayla kayıtlıdır. Buna karşılık, en eski Farsça nüshası 17. yüzyıla aittir. Bu durum eserin Türkçede daha erken bir dönemde yazılı hale geldiğini ve Türk anlatı geleneğinden yazıya aktarıldığının kanıtıdır. Türk sözlü geleneğinde destanların nesiller boyunca sözlü aktarım yoluyla yaşatılması ve ardından yazıya geçirilmesi, kültürel hafızanın kurumsallaşmasında önemli bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Şikârî ve Erselân-nâme örneklerinde olduğu gibi, bu süreç sözlü kültürün yazılı edebiyata dönüşümünü somut biçimde ortaya koymaktadır.¹⁹

Kahramân-nâme'nin menşei konusunda önemli yaklaşım, eserin tek bir kültürden değil, Hint, Fars ve Türk kültürlerinin etkileşimiyle ortaya çıktığıdır. İran coğrafyası, Hint, Fars ve Türk kültürlerinin kesişen noktasıdır. Kahramân-nâme, bu coğrafyada şekillenmiş ve farklı kültürel unsurları bünyesinde barındırmış olabilir. Eserde Hint mitolojisinden (olağanüstü varlıklar), Fars mitolojisinden (Tahmürş gibi figürler) ve Türk destan geleneğinden (kahramanlık ve epik yapı) izler taşımaktadır. Böylelikle eserin çok katmanlı bir kökeni olduğunu görmekteyiz. İran coğrafyası, bu kültürlerin kesişim noktası olarak Kahramân-nâme'nin çok katmanlı bir köken taşımasını sağlamıştır.

Kahramân-nâme'nin Berlin Farsça nüshası (4a, 10b) ve Tacikistan nüshasında (10a, 14b) Târtûs-i Hekîm'in hikâye anlatıcısı (râvî) olarak adı geçmektedir.²⁰ İran Meclis nüshasında ise üç farklı anlatıcı ismi zikredilir: Eserin 61b sayfasında, "Cumhur-i Hekîm" eserin anlatıcısı olarak belirtilmiştir. Eserin 69a [7] ve 69a [17] kısmında ise "Tartûs-i Hekîm" anlatıcı olarak adı geçmektedir. Eserin 99a kısmında ise "Abuzer-i Cemherî" anlatıcı olarak belirtilmiştir.

"...əmmâ râviyân-i əhbâr Cumhur Həkim dilindən belə rivâyət edüp" (KİMN, s. 61b).

"... râvi belə bəyân edər Tərtûs-i Həkim kəlinə..." (KİMN, s. 69a).

"...Tərtûs-i Həkim kəlinə Qəhrəmənin kırk gün kırk gecə..." (KİMN, s.69a).

"... râvi Əbüzər Cemhəri Həkimdən belə rivâyət edüp..." (KİMN, s. 99a).

Bu ifadelerde yer alan isimlerden yola çıkarak, eserin sözlü gelenekten yazılı forma geçişinin birden fazla anlatıcı tarafından şekillendiğini düşündürmektedir. Şamil Cəmişidov,²¹ Târtûs-i Hekîm'i müellif değil, rivayet eden olarak değerlendirir. Nitekim eserin anlatımında kullanılan ifadelerden yola çıkarak, Kahramân-nâme'nin halk anlatılarındaki meddahlık geleneğindeki

¹⁹ Nabi Azeroğlu, *Tebriş Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı* (Adana: Karahan Yayınları, 2013), s. 87.

²⁰ Parsa Taleb, Kahramân-nâme, s.30.

²¹ Şamil Cəmişidov, "Kahramân-nâme Üzerine Notlar," *Azerbaycan Filoloji Araştırmaları Dergisi* (1984), s. 13.

söyleme yakınlığını anımsatmaktadır. Bu ifadelerden; “râvi bele rivayet edip, râvi diyer, râvi bele beyân eder, elkıssa, vâhasıl, sahib-i tarih belâ rivâyât edüp, əmma o tərəftən, koy bunlar gitməkdə olsun” gibi ifadelerin kullanıldığı bu görüşü güçlendirmektedir.

“əmmâ ravi nəql edər ki keçən bə ‘zi rivâyətlərə görə budur” (KİMN, s. 46).

“... koy bunlar gitməkdə olsun bu tərəfdən” (KİMN, s. 72a).

“əmmâ şâheb-i târih belâ rivâyât edüp...” (KİMN, s. 88b).

“... koy bunlar bu məkânda kalsun bir neçə kələmə özgə canibdən həbər verüm” (KİMN, s. 94b).

“... Râviyân-i əhbâr və nâkilân-i âşâr belâ rivâyât edüpdilər” (KİMN, s. 94b).

Kahramân-nâmeler Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Kahramân-nâme üzerine Türkiye, Azerbaycan ve İran’da çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’de çalışmalar Bibliothèque Nationale de France’ta (A.F. 344) bulunan Hicrî 905 (1499) tarihli Paris nüshası üzerine yoğunlaşmıştır. Hikmet Günbattı’nın yüksek lisans tezi,²² bu nüshanın ilk ayrıntılı incelemesini sunmuş ve sonraki çalışmalar için temel oluşturmuştur. Diğer tezler arasında Gökçe Bulut,²³ İmran İpek,²⁴ Selahattin Kızgın Çelik²⁵ ve Yusuf Can Erdoğan²⁶ Paris nüshası üzerine yaptıkları yüksek lisans çalışmaları yer alır. Bu tezler, eserin dil özellikleri, metin analizi ve edebi değerini ele almıştır.

Kahramân-nâme’nin Farsça nüshası, Hicrî 1285 (1868) tarihinde Mehmed Emin Yümnî tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Bu çeviri, “Terce-me-i Kahramân-i Kâtil” adıyla 2014’te İsmail Toprak tarafından tekrar hazırlanıp yayımlanmıştır.²⁷

Azerbaycan’da, Şamil Cəmişidov’un 1984 tarihli makalesi ve Aybeniz Rehimova’nın²⁸ 2021’de Azerbaycan nüshası üzerine çalışmanın bulunması, eserin Azerbaycan Türkçesindeki yerini ve sözlü kültürle bağlantısı üzerine durulmuştur. İran’da ise Abbâs Pârsâ Taleb’in 2018’de Farsça nüsha üzerine yaptığı çalışma²⁹ öne çıkmaktadır. Ancak, İran Meclis Kütüphanesi’ndeki Türkçe nüsha (8019) üzerine günümüze dek bir çalışma yapılmamıştır.

İran Türk yazılı edebiyat açısından büyük öneme sahip olan Kahramân-nâme, İran, Azerbaycan ve Türkiye’nin yanı sıra Avusturya, Almanya (Berlin),

²² Hikmet Günbattı, “Kahramân-nâme’nin Paris Nüshası” (Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 1998), s. 45.

²³ Gökçe Bulut, “Kahramân-nâme’nin Paris Nüshası Üzerine İnceleme” (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2016), s. 52.

²⁴ İmran İpek, “Kahramân-nâme’nin Dil Özellikleri” (Yüksek Lisans tezi, Uşak Üniversitesi, 2018), s. 67.

²⁵ Selahattin Kızgınçelik, “Kahramân-nâme’nin Metin Analizi” (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2019), s. 88.

²⁶ Yusuf Can Erdoğan, “Kahramân-nâme’nin Edebi Değeri” (Yüksek Lisans tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, 2019), s. 102, YÖK Tez No. 572096.

²⁷ İsmail Toprak, *Kahraman Katil* (İstanbul: Büyük Ay Yayınları, 2014), s. 60.

²⁸ Rahimova, *Qəhrəmannamə*, s. 13, 60–69.

²⁹ Abbâs Pârsâ Taleb, *Kahramân-Nâme*, 606.

Belçika, Bosna-Hersek, Fransa, Özbekistan, Ermenistan, Kazan-Tataristan, Mısır ve Tacikistan gibi birçok ülkede Türkçe, Farsça ve Özbekçe olmak üzere toplam 61 el yazma nüshasının bulunduğu tespit edilmiştir (Tablo. 1).

Kahramân-nâm'nin Türkiye Nushaları

Türkiye'deki kütüphanelerde Kahramân-nâme'nin toplam 16 nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul Millet Kütüphanesi, Kütahya Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane ve Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi koleksiyonlarında yer almaktadır. Aşağıda, nüshaların temel bilgileri özetlenmektedir:

1. “*Hikâye-i Kahramân*” (حکایه قهرمان); İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu Nüshası: Arşiv No: E.H. 1660.30
2. “*Hikâye-i Kahramân*” (حکایه قهرمان); İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu Nüshası: Arşiv No: H.1615.31
3. “*Hikâye-i Kahramân Şâh veya Kahramân-i Kâtil*” (حکایه قهرمان شاه و یا قاتل قهرمان قاتل); İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu Nüshası: Arşiv No: H. 1618.32
4. “*Hikâye-i Kahramân Şâh veya Kahramân-i Kâtil*” (حکایه قهرمان شاه و یا قاتل قهرمان قاتل); İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu Nüshası: Arşiv No: H. 1619.33
5. “*Kahramân-nâme*” (قهرمان نامه), İstanbul Millet Kütüphanesi. Ali Emiri Koleksiyonu Nüshası: Arşiv No: 34 Ae Tarih 476.34
6. “*Tercüme-i Hikâye-i Garîbe-i Kahramân Kâtil*” (ترجمه حکایه غریبه قهرمان قاتل); İstanbul Millet Kütüphanesi, Koleksiyon No:8392, Bibliyografik kayıt No:398932.35
7. “*Tercüme-i Hikâye-i Garîbe-i Kahramân-i Kâtil*” (ترجمه حکایه غریبه قهرمان قاتل); İstanbul Millet Kütüphanesi, Koleksiyon No:213, Bibliyografik kayıt No:161437.36
8. “*Kahramânnâme*” (قهرمان نامه), İstanbul Millet Kütüphanesi, Koleksiyon No:476, Bibliyografik kayıt No:168606.37
9. “*Hikâyât-i Kahramân*” (حکایت قهرمان), Kütahya, Kütahya Vahit Paşa İl

³⁰ Bekir Direkci, *Kahraman-Name (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* (Konya: Palet Yayınları, 2020), s. 13-14.

³¹ Direkci, *Kahraman-Name*, 13.

³² Direkci, *Kahraman-Name*, 13.

³³ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/558746>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

³⁴ Direkci, *Kahraman-Name*, 14.

³⁵ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/398932>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

³⁶ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/161437>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

³⁷ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/168606>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

Halk Kütüphanesi Koleksiyonu. Arşiv No: 43 a 1293.38

10. “*Kitâb-i Kahramân*” (کتاب قهرمان); Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu Arşiv No: 06 Mil Yz B 1154.39

11. “*Hikâye-i Tercüme-i Kahramân-i Kâtil*” (حکایه ترجمه قهرمان قاتل); Ankara Milli Kütüphane, Arşiv No: 06 Mil EHT A 2236.40

12. “*Tercüme-i Hikâye-i Garîbe-i Kahramân-i Kâtil*” (ترجمه حکایه غریبه قهرمان قاتل); Ankara, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Ankara Bölge Müdürlüğü, Arşiv No: 06 Mil EHT A 5683.41

13. “*Kitâb-i Kahramân Şâh*” (کتاب قهرمان شاه), Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Koleksiyon No:07173, Bibliyografik kayıt No:353727.42

14. “*Kıssa-i Kahramân*” (قصه قهرمان), Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Koleksiyon No:03191, Bibliyografik kayıt No:346999.43

15. “*Hikayet-i Kahramân*” (حکایت قهرمان). Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm, Koleksiyon No:01808, Bibliyografik kayıt No: 655849.44

16. “*Kahramân-nâme*” (قهرمان نامه), Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Koleksiyon No:02919-001, Bibliyografik kayıt No:346474.45

Kahramân-nâme Nüshaları Arasındaki Benzerlikler ve Farklar

Kahramân-nâme'nin Türkçe ve Farsça birçok elyazması, 15-18 yüzyıllar arasında farklı coğrafyalarda ve takvimlerde farklı yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Nüshalar ana hikâyesini korurken dil, üslup, olay örgüsü, karakterler ve hacim gibi unsurlardaki benzerlikler ve farklılıklar görülmektedir.

Kahramân-nâme'nin nüshaları arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapılması için farklı tarihlerde yazılmış farklı kütüphanelerde bulunan dört önemli nüsha seçilmiştir:

En Eski Türkçe Nüsha: Bibliothèque Nationale de France'ta AF 344 numarasıyla kayıtlı “*Kitabu Kıssa-i Kahramân-i Kâtil*” (1499).⁴⁶

Azerbaycan Nüshası: 16. yüzyıla ait B-1506'nın nüshasıdır.

Farsça İran Nüshası: 17. yüzyıla ait İran Milli Merkez Kütüphanesi nüshası.

Türkçe İran Meclis Nüshası: 18. yüzyıla ait İran Meclis Kütüphanesi nüshası.

³⁸ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/520361>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

³⁹ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/526764>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

⁴⁰ Direkci, Kahraman-Name, 13.

⁴¹ <https://kasif.mkutup.gov.tr/1548270> (01.09.2024).

⁴² Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/353727>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

⁴³ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/346999>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

⁴⁴ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/655849>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

⁴⁵ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “*Hikâye-i Kahramân*,” erişim 3 Şubat 2025, <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/346474>. (portal.yek.gov.tr in Bing).

⁴⁶ Hasan Kavruk, *Şeyhülislam Yahya Divanı* (Ankara: MEB Yayınları, 2001), s. 28.

Nüshalar Arasındaki Benzerlikler

Kahramân-nâme'nin tüm nüshaları, destansı bir anlatının temel özelliklerini paylaşarak ortak bir kültürel oluşum yansıtmaktadır. Benzerlikler şu şekilde özetlenebilir:

Tüm nüshalarda ana hikâye, Kahramân adlı bir pehlivanın maceraları etrafında şekillenir ve Kahramân'ın maceraları eserin ana omurgasını oluşturur. Tüm nüshaların genel olarak olay örgüsü bu şekildedir: Kahramân, devler tarafından Kaf Dağı'na kaçırılır, daha sonra Huşeng Şah'ın ordusuna katılarak Hintlere karşı savaşır ve olağanüstü maceralara atılır. En son Huşeng Şah'ın ölümü üzerine Kahramân'ın yedi iklime padişah olmasıyla son bulur. Bu temel yapı, tüm nüshalarda ortaktır.

Kahramân'ın olağanüstü güçleri, devlerle mücadeleleri ve büyümlü mekânlarda geçen maceraları, eserin ortak motifleridir. Nüshalar, Türk ve Fars edebiyatındaki destan geleneğinin izlerini taşır; bu eserin epik karakterini güçlendirir. İran, Türk ve İslam mitolojisinden unsurlar (örneğin, Kaf Dağı, devler, periler, büyümlü mekânlar) tüm nüshalarda yer alır. Bu mitolojik unsurlar, eserin ortak kültürel zeminini oluşturup Türk-İran aktarımını yansıtmaktadır.

Nüshalar Arasındaki Farklılıklar

Kahramân-nâme nüshaları arasında benzerliklere rağmen birçok farklılık da bulunmaktadır. Bu farklılıklar eserin adında da görülmektedir. Nüshalar arasında en belirgin ayrıntılardan biri, esere verilen isimlerdir. Bu isimlendirmeler, eserin farklı kültürlerde nasıl algılandığını ve uyarlanmış olduğunu gösterebilir (Tablo. 2).

Destanın ana hatları korunmakla birlikte, olayların akışı ve Kahramân'ın karşılaştığı maceralar farklılık göstermektedir. Örneğin: *Huşeng Şah'ın Kör Olduğu*: Türkçe nüshalarda Huşeng Şah'ın kör olmasıyla ilgili bir olay bulunmazken, Farsça nüshasında Kahramân'ın Akrep Dev'in sihriyle kör olduğu anlatılmaktadır.

Nüshalarda büyümlü mekânların isimleri ve orada geçen olaylar değişiklik göstermektedir. Türkçe İran Meclis nüshasında Kaf Dağı tasvirleri zengin betimlemeler sunarken Farsça nüshada betimlemeler sönüktür.

Kahramân'ın kimliği, farklı nüshalar arasında gözlemlenen en belirgin farklılıklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bekir Direkçi üzerinde çalıştığı "*Kitâbu Kıssa-i Kahramân-i Kâtil*" adlı Paris nüshasında Kahramân'ın, Nuh peygamberden sonra Hz. Şit zamanında hükümdar olan Tahmürş olduğunu belirtmektedir. "*Tarihde tufan-i Nuhtan sonra nesl-i Keyümers bin Âdem'den yine bir padişah oldi. Adına Tahmüras-i Div-bend dirlerdi, Tahmurad dahı dirler*".⁴⁷

Azerbaycan nüshasında Kahramân, Tağmurad'ın oğlu olarak tanıtılmaktadır. Söz konusu nüshada, Tağmurad'ın oğlu Kahramân'ın on yaşında iken

⁴⁷ Bekir Direkçi, "Kitâbu Kıssa-ı Kahramân-ı Kâtil'in Paris Bibliothèque Nationale (Supp. 344) Nüshası Üzerine Bir Değerlendirme," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 49 (2020): 73-91.

devler tarafından kaçırıldığı anlatılmaktadır.⁴⁸ Oysa diğer nüshalarda, Kahramân'ın on yaşında kaçırıldığına dair anlatı yer almaktadır.

İran Meclis Kütüphanesi'nde Kahramân-nâme'nin Farsça olarak kaleme alınmış iki ayrı nüshası bulunmaktadır. İran Meclis Kütüphanesi'nde yer alan 5-22799 numaralı nüshada⁴⁹ Kahramân, Hz. Süleyman döneminde Tağmurad'ın oğlu olarak tanıtılırken; 15794 numarada kayıtlı diğer nüshada ise Firîdûn Şâh'ın oğlu olarak gösterilmektedir. Türkçe el yazmasında ise Kahramân, Hz. İdris zamanında hükümdarlık yapan Tahmürş'un torunu ve Tağmurad'ın oğlu olarak geçmektedir. “... şâheb-i târîh beyl revâyet edüp ke Qahrâmân İbn-i Tâğmorâd [bir] müddet divlâr içinde kalup ...”⁵⁰

Kahramân-nâme'nin farklı nüshaları arasında içerik farklılıkları dikkati çekmekte; kimi nüshalarda, diğerlerinde bulunmayan özgün karakterler ve olay örgüsü öğeleri anlatıya dâhil edilmektedir. İran Meclis Kütüphanesi Türkçe nüshasında Hüsrev-şîr ve Gülçîn gibi karakterler, üçüncü Hint savaşında önemli karakterlerdir. Ancak söz konusu karakterler, diğer nüshalarda yer almamaktadır. Bu nüshalarda olaylar daha sade bir şekilde ilerler. İran Meclisi nüshasının hacimli yapısı, olayların çeşitliliği ve karakterlerin çokluğu, nüshanın önemli özelliklerindendir. Türkçe nüshalarda genellikle dönemin Azerbaycan Türkçesi veya eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşımaktadır.

Pârsâ Taleb, eserin kapağının siyah mukavva üzerine timâç⁵¹ kaplamalı olduğunu belirtmektedir⁵². Nastalîk⁵³ ve nesih⁵⁴ hattıyla yazılan Türkçe Kahramân-nâme, sade ve süslemesiz olup, sayfalarda tezhip veya herhangi bir süsleme görülmemektedir. Eser, 26 Ramazan 1241 Hicrî (4 Mayıs 1826) tarihinde Mirza Muhammed bin Muhammed Hüseyin İsfahânî tarafından Tebriz'de istinsah edilmiştir.⁵⁵ Nüshanın ilk sayfası eksik olduğundan olaylar, Kahramân ile Hüşeng Şâh'ın Derbend'deki karşılaşmasıyla başlamaktadır. Eserin başlangıç sayfası bu şekilde görülmektedir:

⁴⁸ Rahimova, Qəhrəmannamə, 60- 69.

⁴⁹ Parsa Taleb, Kahramân-nâme, s. 606.

⁵⁰ Mirzâ Muhammed veledi Muhammed Hüseyin-i İsfahânî, *Kahraman-name İran Meclis Nüshası*, s. 3a).

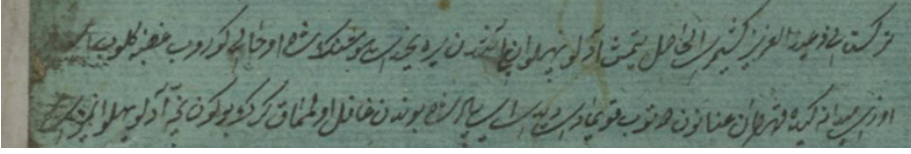
⁵¹ Türkçe olan Timaç kelimesi, renkli ve kokulu, koyun derisinden yapılan kitap kapağı. Timaç, bulğar ve edim adıyla da bilinmektedir.

⁵² Parsa Taleb, Kahramân-nâme, s. 82.

⁵³ Nestalîk yazısının icadı Mir Ali Tebrizi'ye atfedilmektedir.

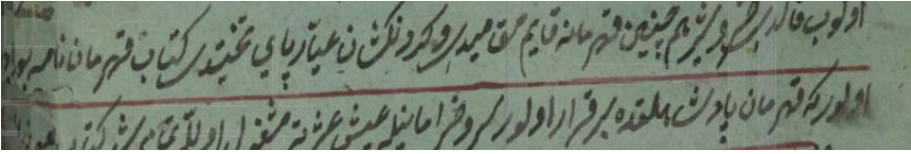
⁵⁴ “Bir eseri istinsah etmek” gibi anlamlara gelen nesh kelimesi, hat sanatında özellikle kitap istinsahında ve basma eserlerde yaygın biçimde kullanılan bir yazı çeşididir. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/nesih--hat>) Nesih, İslam yazı sanatında kitap yazımında sıkça kullanılan bir yazı türüdür.

⁵⁵ “...Katabə həgîr-ül fəğîr Mirzâ Mühəmməd Vəladi Kərbəlay Mühəmməd Hüseyin-i İsfahânî Sâkin-i Təbrîz... səney-i 1241” (Nüsha, s. 172a [14-17]).

“... Türkistâni vâ ‘Obd-ül ‘Azizi Keşmiri. Əlhâşel yetmiş adlu pəhləvâni atından yerə yıhdi. Hüşəng Şâh o hâli görüp gəzəbə gəlüp istər özi mey-dânə gidə, Qəhtərân ‘ənânun dutup qoymadı dedi ey pâdisâh bundən gâfel olmamaq...”

Eserin bitiş kısmında, bu ifadelerle görülmektedir:

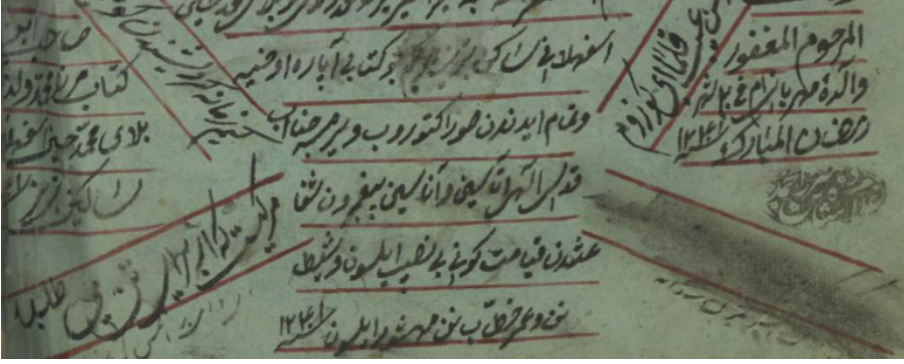
“... olub kaldı Hosrovşir həmçenin Qəhrəmânə qayim-məkamiydi və Gər-dənkeşan-i əyyar-i pay-itəhdidiydi kitâb-i Qəhrəmân-nâmə burâdâ təmâm olür ki Qəhrəmân pâdisâhlıkdâ bərkərâr olur Sərv-i Hürâmân ile ‘eyş-ü ‘eşrətə məşgûl olâllər.”

İran nüshası Kahramân-nâme'nin ilk sayfalarının eksik olması eserin en dikkat çekici hususlardan biridir. Aynı durum, Azerbaycan nüshası (B-1506/3131) ve Berlin (425-1039) nüshasında da görülmektedir. Bu eksikliklerin farklı şekillerde yorumlandığını görmekteyiz. Bu görüşlerin biri eski zamanda yazılı eserlerin büyüklü kabul edilmesiyle ilişkilidir. Başlangıç sayfalarının yırtılması büyünlün geçersiz kılınacağı ve etkisinin ortadan kalkacağı amacıyla yırtıldığı düşünülmektedir.⁵⁶ Nabi Azeroğlu, Erselân-nâme ve Şikârî gibi eserlerin ilk sayfalarının eksik olduğunu belirterek bu gibi eski eserlerin sayfalarının eksik olduğunu bu şekilde açıklamaktadır: “Saha çalışmalardan elde edilen bilgilere göre, bölge halkının bu kitapların tılsımlı olduğuna inandıkları ve kitabı okuyup bitirenlerin kötü olaylarla karşılaşacağı düşüncesine sahip oldukları belirtilmiştir. Bu kitapların tılsımını etkisiz kılmak için kitapların ilk sayfaları koparılmıştır.”⁵⁷

Kahramân-nâme'de geçen olağanüstü varlıklardan olan cin, peri ve devler gibi karakterlerin, bu anlatımları tılsımlı kıldığına inanılmaktadır. Bu nedenle eserlerin baş sayfası koparılarak bu tılsımları geçersiz kılınacağına inanılmaktadır.

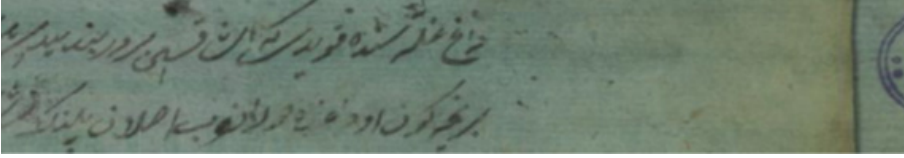
⁵⁶ Azeroğlu, *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*.

⁵⁷ Azeroğlu, “İran ve Anadolu Sahasında Erselan-nâmeler,” 87-121.

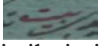

*“Vafât əlməğfūr vâlidey-i mehrîbânım fî 20 şəhr-i rəməzân əl-mübârek
sənə 1241. şâheh-i ĩn kitâb Mîrzâ Mühəmməd Vələdî Kərbəlây Mühəmməd
Hüseyyî n İsfəhlânî sâken-i Təbrî z sənə 1241”.*

İran Meclis Kütüphanesi'nin sekizgen mührü, eserin 48b ve 172a sayfalarında bulunmaktadır. Bunun yanı sıra eserin 3a sayfasında küçük bir oval mühür bulunmaktadır. Ancak mührün yazısı okunmamaktadır. Eserin bitiş sayfasında yazarın bitiş cümlesinin hemen devamında bir oval mühür daha görülmektedir. Bu mührün üzerinde büyük ve okunabilecek şekilde “*Golâm-i Şâh-i dîn Mîrzâ Muhammed*” adı yazılmıştır. Aynı sayfada bir dikdörtgen mühür daha bulunmaktadır.

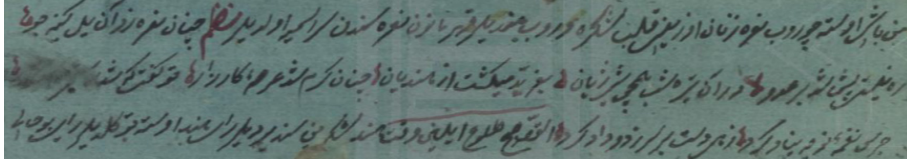

Eserin Yazım Özellikleri

Kahramân-nâme'nin İran Meclis nüshası Arap alfabesiyle yazılmış, Türkçe kelimelerin yazımında Arap alfabesinin imla kuralları kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin edebî özelliklerini taşıyan eserin nesir kısımları Azerbaycan Türkçesiyle, nazım kısımları ise Farsça yazılmıştır. Arapça ve Farsça terkiplerin bulunduğu eser eski el yazmalarında olduğu gibi noktalama işaretleri kullanılmamış ve cümleler arası geçişler metnin akışına göre anlaşılmaktadır. Nüshada bulunan Farsça ve Türkçe şiirler: beyit, ferd, ve nazım şeklinde kırmızı mürekkep ile belirtilmiştir. Birinci bölümde yirmi bir, ikinci bölümde on dört, üçüncü bölümde yedi ve dördüncü bölümde bir şiir olmak üzere toplam kırk üç kıta eserde yer almaktadır.

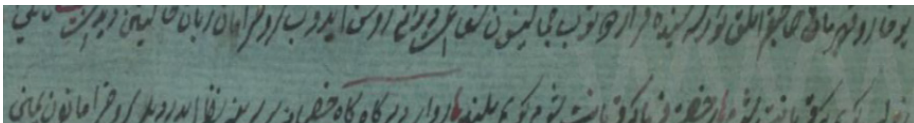
Eserin Farsça şiirlerinden örnek olarak 11a[4] sayfasında Gerdenkeşân'ın maharetlerini konu eden şu nazım verebiliriz:

Eserin 12b[11-13] sayfasında Kahraman'ın savaş kabiliyeti konusu şu şiirle belirtilmiştir:

نظم
چنان نعره زد آن یل کینه جو،
ره نیستی پیش شد بر عدو،
در آن تیره شب همچو شیر ژیان،
بغرید میگشت از هندیان،
چنان کرم شد عرصه کارزار،
تو گفתי که شد رستخیز آشکار،
جرس نغمه نو چه بنیاد کرد،
زهر دست برسر زدو داد زد.⁵⁸

Serv-i Hırâmân'ın Kahramân'a olan gizli aşkı 24b[15] şu beyitle belirtilmiştir:

بیت
تا [به] کی زیر لب گویمت که قربانت شوم،
رخصتی فرما که قربانت شوم گویم بلند.⁵⁹

Nüshanın 171a[21] sayfasında Kahramân ile Serv-i Hırâmân'ın kavuşması ferd başlığıyla verilmektedir:

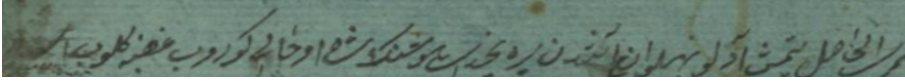
فرد
وعده وصل چون شود نزدیک،
آتش عشق تیزتر گردد.⁶⁰

⁵⁸ Nazım: Çenân nâ're zâd ân yekî küneçü, Râh-i nistî pîş şod bâr 'adû, Dâr ân nîme şâb hâmcü şîr-i jiyân, Begûrrîd mîkoşt âz hendiyyân, Çenân garm şod 'ârsey-i kârzâr, Tû goftî ke şod râstîz âşkâr, - Cârâs nâğme-y-i nov çe bonyâd kârd, Ze hâr dâst bâr sâr zâd û dâd kârd. Anlamı: Kin tutan pehlivan öyle bağırdı ki, düşmana ilerlemenin yolu bağlandı. Gecenin bir yarısı, bir kükremiş aslan gibi Hintlileri öldürdü. Savaş meydanı öyle hareketlendi ki, sanki kıyamet aşikâr oldu. Ceres sesi yeni bir şarkı söylemeye başladı, dinleyen her kes çılgık attı.

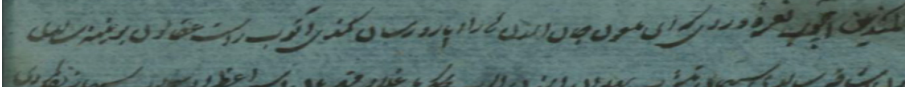
⁵⁹ Beyit: Tâ [be] key zir-i lâb guyam ki qorbânât şavâm, Rohşati fârmâ ki qorbânât şavâm guyam boland. Anlamı: Daha ne kadar senin kurbanın olacağımı içimden söyleyeceğim, Yüksek sesle kurbanın olum söylememe izin ver.

⁶⁰ Ferd: (Farsça) Vâ'dey-i vâsl çün şavâd nazdiik, Atâş-i 'eşk tîztâr gârdâd. Anlamı: "Vuslat vadesi yaklaştıkça, aşk ateşi daha çok alevlenir."

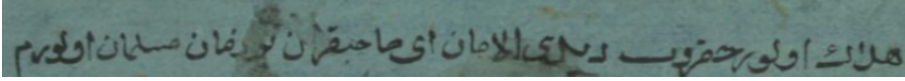
Nüsha, dört farklı hat ve yazı stiliyle yazılmıştır (1a-106b, 107a-129b, 129b-158a, 158b-son). Nüsha farklı stillerle yazılsa da destanın seyri ve olay akışlarında eksiklik veya kopukluk bulunmamaktadır.

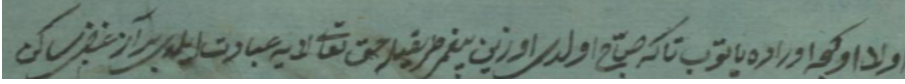
Yazı stili, sayfa 2a-106b arasında.

Yazı stili, sayfa 107a- 129a arasında.

Yazı stili, sayfa 129b-158a arasında.

Yazı stili, sayfa 158b eserin sonuna kadar.

Tablo1: Kahramân-nâme Nüshalarının Coğrafi Dağılımı

Bulunduğu Ülke	Dili	Tarih Aralığı (yy)	Nüsha Sayısı
Avusturya	Türkçe		4
Azerbaycan	Türkçe	16-19	5
Bosna-Hersek	Türkçe	17	5
Fransa	Türkçe	15-17	8
İran	Türkçe	18	1
İran	Farsça	17-19	3
Kazan-Tataristan	Türkçe		1
Mısır	Türkçe		1
Tacikistan	Türkçe	18-19	3
Türkiye	Türkçe	10-18	16
Almanya	Farsça	18	1
Ermenistan	Farsça		1
Tacikistan	Farsça		1

Tablo 2: Kahramân-nâme Nüshalarının bulunduğu yerlere göre adı

	Nüshanın Bulunduğu Yer	Nüshanın adı
1	Paris Nüshası	Hâzâ Kitâb-i Kissay-i Kahramân-i Kâtil (هذا كتاب قصه قهرمان قاتل)
2	Azerbaycan Nüshası	Kahramân-nâme (Qəhrəmanname) (قهرمان نامه).
3	İran Meclis Nüshası Farsça	Farsça "Dâstân-i Kahramân-i Kâtil (داستان قهرمان قاتل).
4	Türkçe İran Meclis Nüshası Türkçe	Kahramân-nâme" (قهرمان نامه).

Sonuç

Bu çalışma, İran Meclis Kütüphanesi'nde 8019 numaralı kayıtlı yer alan Türkçe Kahramân-nâme nüshasının tanıtımını gerçekleştirerek, İran Türk edebiyatı sahasında şimdiye kadar incelenmemiş bir eseri bilim dünyasına kazandırmayı amaçlamıştır. Eserin dil özellikleri, üslubu ve içerdiği motifler, Türk sözlü geleneğinin yazıya aktarılmış örneklerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Güney Azerbaycan Türkçesiyle kaleme alınmış olması, metnin Türk destan geleneği ile İslamî unsurların birleştiği çok katmanlı yapısını ortaya koymaktadır.

Kahramân-nâme, Farsça şiirlerle desteklenen anlatım yapısı sayesinde Türk-İran edebiyatının ortak kültürel mirasını yansıtan önemli bir metin olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de tespit edilen on altı nüsha ile birlikte farklı coğrafyalarda yer alan çok sayıda nüshanın varlığı, eserin geniş bir kültür havzasında dolaşımda olduğunu ve farklı edebî gelenekler içerisinde benimsendiğini göstermektedir. Bu durum, Kahramân-nâme'nin yalnızca bir edebî ürün değil, aynı zamanda kültürler arası etkileşimin somut bir göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Nüshalar arasındaki ortak yönler, destansı yapının sürekliliğini ve epik geleneğin korunduğunu ortaya koyarken; farklılıklar ise yerel unsurların metne dâhil edilmesiyle eserin kültürel çeşitliliğini ve zenginleşme sürecini yansıtmaktadır. Böylelikle Kahramân-nâme, İran Türklerinin kültürel mirası olarak önem taşımaktadır.

Kahramân-nâmelerin kökeni üzerine yürütülen tartışmalar, eserin Hint, Fars ve Türk kültürlerinin kesişim noktasında şekillendiğini göstermektedir. Bu nüsha, söz konusu çok katmanlı yapının somut bir örneği olarak, hem Türk hem de Fars edebiyatındaki destan geleneğinin ortak kültürel mirasını yansıtmaktadır. Kahramân-nâme'nin farklı coğrafyalarda bulunan nüshaları, eserin yalnızca edebî bir metin değil, aynı zamanda kültürler arası etkileşimin bir göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, İran Meclis Kütüphanesi nüshası, Türkoloji araştırmalarında yeni karşılaştırmalı çalışmalara zemin hazırlayacak niteliktedir.

Çalışmanın en önemli katkılarından biri, bu nüshanın dil yapısı ve edebî

değerinin ayrıntılı biçimde ortaya konmasıdır. Metinde yer alan arkaik Türkçe kelimeler, Azerbaycan Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi ile bağlantılı olarak, Türk sözlü geleneğinin yazıya aktarılma sürecini belgelemektedir. Nüshalar arasındaki benzerlik ve farklılıkların karşılaştırılması, Kahramân-nâme'nin edebî gelişim sürecini ve kültürel aktarım yollarını anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

İran Meclis Kütüphanesi nüshasının tanıtımı, İran Türk sahası araştırmaları için yeni bir kapı aralamaktadır. Bu nüsha, gelecekte yapılacak metin karşılaştırmaları, sözlük ve dizin çalışmaları ile daha kapsamlı biçimde değerlendirilebilecektir.

İran'daki Türk varlığının tarihsel ve kültürel boyutlarını açık biçimde ortaya koyan Kahramân-nâme, yalnızca edebî bir metin olmanın ötesinde, Türk-İran kültürel etkileşiminin somut bir belgesi olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle eser iki kültür arasındaki karşılıklı etkileşimin tarihsel sürekliliğini belgelemektedir. Dolayısıyla Kahramân-nâme, Türkoloji ve İran sahası araştırmalarında yalnızca edebî bir kaynak değil, aynı zamanda kültürel aktarımın tarihsel izlerini taşıyan bir referans metin olarak bilim dünyasında hak ettiği yeri bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Nurettin. "Enûşirvan (Edebiyat)." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, cilt 11. İstanbul: TDV Yayınları, 1995, 45-47.
- Azeroğlu, Nabi. *İran Azerbaycanı Âşık Destanları I: Şikâri Destanı*. Ankara: TDK Yayınları, 2013.
- Azeroğlu, Nabi. "İran ve Anadolu Sahasında Erselan-nâmeler." *Türkiyat Mecmuası* 31, no. 1 (2021): 87-121.
- Azeroğlu, Nabi. *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Adana: Karahan Yayınları, 2013.
- Bloch, Edgard. *Catalogue des Manuscrits Turcs, Bibliothèque Nationale*. Paris: Bibliothèque Nationale, 1932, 135-138.
- Bulut, Gökçe. *Kitâbu Kıssa-i Kahramân-i Kâtil (Vr. 41-80 İnceleme-Metin-Dizini)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2016.
- Cemşidov, Şamil. "Kahramân-nâme Üzerine Notlar." *Azerbaycan Filoloji Araştırmaları Dergisi* (1984): 13-25.
- Direkci, Bekir. *Kahraman-Name (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Konya: Palet Yayınları, 2020.
- Direkci, Bekir. "Kitâbu Kıssa-ı Kahramân-ı Kâtil'in Paris Bibliothèque Nationale (Supp. 344) Nüshası Üzerine Bir Değerlendirme." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 49 (2020): 73-91.
- Erdoğan, Yusuf Can. *Ali Bin Abdullah Kahramân-nâme (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Özel Adlar Dizini)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Günbattı, Hikmet. "Kahramân-nâme'nin Paris Nüshası." Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 1998.
- İpek, İmran. *Paris Bibliothèque Nationale Supp. Turc 344'te Kayıtlı Bir Kahramân-nâme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Kavruk, Hasan. *Şeyhülislam Yahya Divanı*. Ankara: MEB Yayınları, 2001.
- Kızgıncelik, Selahattin. *Kıssa-i Kahramân-i Kâtil (Vr. 1-40 İnceleme-Metin-Dizini)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2019.
- Mirzâ Muhammed Veled-i Muhammed Hüseyin-i İsfahlânî. *Kahramân-nâme İran Meclis Nüshası*. 1826.
- Muin, Muhammed. *Ferheng-i Fârsî (Muîn)*. Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr, 1971, cilt 2.
- Rahimova, Aybeniz. *Qahrâmannamə*. Bakü: Elm ve Tehsil Yayınevi, 2022.
- Pârsâ Taleb, Abbâs. *Kahramân-Nâme (Dastan-i Kahramân-i Kâtil)*. İsfahan: Neşr-i Hamuş Yayınları, 2019.
- Tefazzülü, Ahmed. "Enûşirvân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/enusirvan#1> (19.07.2023).

Toprak, İsmail. *Kahraman Katil*. İstanbul: Büyük Ay Yayınları, 2014.
Zülfe, Ömer. “Osmanlı Şiirinde Tiğ-i Gamgam Tabiri.” *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1 (2015): 1–8.

Elektronik Kaynaklar

- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/558746> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/398932> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/161437> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/168606> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/520361> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/526764> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/353727> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/346999> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/655849> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 3 Şubat 2025. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/346474> (portal.yek.gov.tr in Bing).
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. “Hikâye-i Kahramân.” Erişim 1 Eylül 2024. <https://kasif.mkutup.gov.tr/1548270> (kasif.mkutup.gov.tr in Bing).
- İslam Ansiklopedisi. “Enûşirvan (Edebiyat).” Erişim 19 Temmuz 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr> (islamansiklopedisi.org.tr in Bing).

Extended Abstract

Presentation of the Turkish Manuscript Copy of Kahramân-nâme in the Library of the Iranian Parliament

Iran and Anatolia have played an important role as cultural and literary centers feeding each other throughout history. This communication paves the way for the production of common values, especially through manuscripts. While works such as Danişment-nâme, Battal-nâme and Erselan-nâme shed light on regional Turkification and Islamization processes, texts such as Kahramân-nâme reflect the continuity of the epic tradition of Turkish literature and the enrichment of Islamic elements. The Turkish manuscript “Kahramân-nâme ya Kıssey-i Kahramân-i Kâtil” (Kahramân-nâme ya Kıssey-i Kahramân-i Kâtil), number 8019 in the Iranian Majlis Library, is one of the most important examples of this common use.

Within the scope of this study, the Iranian Majlis copy of Kahramân-nâme has been analyzed in detail; the physical characteristics, language structure, literary value and historical context of the work have been revealed. The manuscript is notable for being written in the literary language of 18th century Azerbaijani Turkish, and it differs from other manuscripts in its voluminous structure and rich content. The four-part structure of the work reveals the common features of Turkish-iranian literature by blending the epic adventures of Kahramân with mythological elements. The narrative system, especially the story-within-a-story method, gives depth to the text, while the style enriched with Persian poems is a study of cultural interaction.

The 16 copies of Kahramân-nâme in libraries in Turkey show that the Anatolian area of the work was widespread and preserved. The other copies in libraries in Iran, Azerbaijan, Europe and Turkestan show that the work, as a local text, was able to spread over a wide geography with the changes in its dates. Written from the 15th to the 18th century by different authors, these copies reflect the rich heritage of Turkish and Persian literature and reveal the deep ties between the two cultures. While the Iranian Majlis copy differs from the other fragments especially with its additional characters (such as Hosrov-shir, Gulchin) and detailed descriptions of Mount Kaf, it has common features of Old Anatolian Turkish and Azerbaijani Turkish.

The similarities between the copies of the work, the preservation of the epic structure and the main story of Kahramân-nâme show that it was enriched with local elements in geography. This reveals that the work has a multicultural history and has been interpreted in various ways in different societies. The fact that names such as Târtûs-i Hekim are mentioned as the author or narrator suggests that the work played a bridging role in the transition from oral tradition to written literature. In this context, Kahramân-nâme can be considered not only as a literary text but also as a bridge that strengthens traditional and cultural ties.

The preservation and study of Kahramân-nâme is essential for the survival

of cultural production. The work can provide a transmission of Turkish and Persian currents and offers a possible source for tracing the evolution of the epic flow. The detailed analysis of the Iranian Majlis copy has revealed for the first time the place and data of this work in Iranian literature, while providing a comparative perspective with other copies. However, comprehensive studies are needed to learn more about its origin, dissemination and reflections in different cultures. In particular, the fact that different copies offer a broader perspective in terms of language, style and plot may shed new light on our literary history.

In conclusion, the Iranian Majlis copy of Kahramân-nâme can be considered as a symbol of the common use of Turkish and Persian literatures. This work is a cultural treasure that should be passed on to future generations with both its literary values and its historical context. This text, which offers a rich material for comparative literature studies, is an important step in establishing the dimensions of Turkish-iranian cultural interaction and enriching our literary history. Future studies can clarify the discussions on the origin of the work and provide a better understanding of our cultural heritage.